

УДК 343.41

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТУ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (СТАТТЯ 170 КК УКРАЇНИ)

Фоменко М.В., ад'юнкт
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню безпосереднього об'єкта перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій. Надається його характеристика de lege lata. Формуються пропозиції de lege ferenda, спрямовані на розширення спектру однорідних суспільних відносин, що мають підлягати кримінально-правовій охороні.

Ключові слова: перешкодження, професійна спілка, політична партія, громадська організація, об'єкт злочину, право на свободу об'єднань, право на об'єднання.

Статья посвящена исследованию непосредственного объекта препятствования законной деятельности профессиональных союзов, политических партий и общественных организаций. Дается его характеристика de lege lata. Формируются предложения de lege ferenda, направленные на расширение спектра однородных общественных отношений, которые должны подлежать уголовно-правовой охране.

Ключевые слова: препятствование, профессиональный союз, политическая партия, общественная организация, объект преступления, право на свободу объединений, право на объединение.

Fomenko M.V. THE CHARACTERISTIC OF PRECLUSION TO LEGAL ACTIVITIES OF LABOUR UNIONS, POLITICAL PARTIES, NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS OBJECT

The article is devoted to research of immediate object of preclusion to legal activities of labour unions, political parties, non-governmental organizations. It provides its characteristic de lege lata. It elaborates propositions de lege ferenda, concerning broadening spectrum of homogeneous social relationship that are subject to criminal-legal protection.

Key words: preclusion, labour union, political party, non-governmental organization, object of a crime, right to freedom of association, right to association.

Відповідно до статті 36 Конституції України, громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Право на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини. Об'єднання громадян (політичні партії, громадські організації) відіграють важливу роль у розбудові правової, соціальної держави. Тож їх належна правова охорона є однією з базових умов прогресивного поступу українського суспільства в цілому. В структурі існуючих правових гарантій належної реа-

лізації права громадян на об'єднання чільне місце посідає кримінально-правова норма, зафіксована у статті 170 Кримінального кодексу України (далі – КК). Втім, правозастосовна практика за нею практично відсутня: щороку на досудовий розгляд спрямовується в середньому 1–2 кримінальних провадження за цієї статтею. Як засвідчило здійснене нами експертне опитування працівників слідчих підрозділів Національної поліції, існує чимала кількість труднощів у кваліфікації перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій. Не останню роль в існуванні цієї проблеми ві-

діграє недосконала конструкція складу злочину. Ця обставина ставить на порядок денний необхідність удосконалення останнього через належне наукове забезпечення правотворчості, ґрунтовне опрацювання законодавчих ознак складу відповідного злочину на предмет їх адекватності, повноти, несуперечності. Первинним кроком на цьому шляху є дослідження об'єкту злочину.

Кримінально-правові проблеми протидії злочинам проти виборчих, трудових і інших особистих прав громадян висвітлювались в роботах Р.С. Вереши, Н.О. Гуторової, С.К. Грищука, Я.О. Лантінова, С.Я. Лихової, М.І. Мірошника, В.І. Павликівського, С.Я. Тація, М.І. Хавронюка та інших дослідників. Визнаючи істотний вклад цих учених у вирішення заявленої проблематики, слід все ж вказати на брак наукової уваги саме до проблем об'єкту перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій, що й зумовлює актуальність теми цієї статті та визначає її мету.

Принагідно зауважимо, що, враховуючи різноманітність характеру і напрямів діяльності громадських організацій, видається неможливим охопити весь спектр прав і свобод, заради забезпечення яких відповідні суспільні відносини ставляться під охорону статтею 170 КК України. Та й немає в цьому необхідності. На нашу думку, телеологічна природа кримінально-правової норми про перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій виходить не із правового забезпечення охорони тих відносин, які опосередковано можуть бути реалізовані через наведені форми асоціації громадян, а безпосередньо їх самих.

Загалом ця думка не є новою у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Вона в цілому підтримується більшістю дослідників. Однак, незважаючи на це, й досі не склалося змістовно єдиного бачення безпосереднього об'єкту злочину, передбаченого статтею 170 КК України. Одна група вчених воліє розуміти під ним суспільні відносини, що забезпечують законну діяльність профспілок, політичних партій, громадських організацій або їх органів [1, с. 112], друга – право громадян на свободу об'єднання (курсив наш – М. Ф.) у професійній спілці, політичній партії, громадській організації [2, с. 102; 3, с. 98], а також права і законні інтереси останніх [4, с. 404], третя – право громадян на об'єднання [5, с. 155]. Жодних з цих позицій, як видається, не може з достатньою повнотою та науковою коректністю задовольнити описово-пояснювальні ґносеологічні запити цього дослідження.

В площині цієї складової досліджуваної проблематики відтворюються суперечності загальнотеоретичного дискусійного формату щодо розуміння об'єкту злочину взагалі та родового об'єкту злочинів, передбачених Розділом V КК України, зокрема. Серед іншого звертає на себе увагу неоднозначність розуміння матеріально-правової підстави виникнення та розвитку суспільних відносин, на які посягає злочин, передбачений статтею 170 КК України. Що нею (підставою) є: право на свободу об'єднання чи право на об'єднання?

У науковій літературі з конституційного права використовується одночасно як одне, так і інше позначення аналізованого права, але здебільшого синонімічно. Наприклад, Н.П. Гаєва, ґрунтуючись на розлозі критичному аналізі пропонує у юридичній доктрині дефініції права на свободу об'єднання, пропонує під ним розуміти визнану і гарантовану можливість кожного створювати об'єднання для спільної реалізації своїх прав, свобод на основі єдності інтересів [6, с. 125]. Аналогічну інтерпретацію цього права відстоюють у своїх працях А.О. Алієв, В.В. Лисенко та інші вчені.

О.М. Ващук, окрім можливості створювати об'єднання, доповнює право на свободу об'єднання можливостями громадян вступати до будь-яких об'єднань, брати участь у їх діяльності, утримуватись від вступу, вільно виходити з їх складу [7, с. 15]. А.В. Суран називає це право *правом на об'єднання* [8, с. 113]. Також існує думка, згідно з якою право на свободу об'єднань охоплює і права громадян об'єднуватись, і права об'єднань на вільну діяльність. Це – так званий широкий підхід до розуміння права на свободу об'єднання, який репрезентований працями В.В. Комарової, Д.В. Шутька й деяких інших.

Проте наведені підходи вважаємо не в повній мірі обґрунтованими. В жодному з них не здійснюється розмежування права громадян вільно об'єднуватись (право на об'єднання; *об'єднання як дія (дієслово)*) у синтаксичному значенні, в якому, зокрема воно застосовується і в статті 36 Конституції України [9]) та право на свободу об'єднань (*об'єднання як іменник* у синтаксичному аспекті), тобто на їх вільну, незалежну, захищену від незаконного втручання, перешкодження, діяльність. А таке розмежування, вочевидь, має сенс та практичне значення. Головним аргументом на користь цієї думки є те, що право на об'єднання (право вільно об'єднуватись) – це право громадян, фізичних осіб, а право на свободу об'єднань – це право відповідних об'єднань, юридичних осіб, на вільну діяльність. Відмінність суб'єктів права не дає достатньо підстав для його інтегрованої інтерпретації та, відповідно, правової охорони відносин, що формуються на його основі.

Така логіка міркування дозволяє дійти висновку, що згідно з чинною редакцією статті 170 КК України законом поставлено під охорону лише ті суспільні відносини, які формуються на підставі права на свободу об'єднань (об'єднання як іменник), так як злочинне вважається лише перешкодження законній діяльності професійних спілок, політичних партій та громадських організацій. Таким чином, **основним безпосереднім об'єктом** злочину, передбаченим статтею 170 КК України (***de lege lata***), можливо визнати *суспільні відносини, що виражаються в актуальному взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права професійних спілок, політичних партій, громадських організацій на вільну діяльність*. В результаті вчинення цього злочину, зазначені об'єднання позбавляються можливості діяти вільно, незалежно. Водночас, згідно з диспозицією статті 170 КК Украї-

ни, право громадян на об'єднання, коли саме об'єднання вже створене, не порушується. Таким чином, підкреслимо, йдеться про порушення саме права об'єднань на свободу діяльності, а не права на свободу об'єднання (в цьому контексті, вважаємо, для уникнення термінологічної плутанини краще використовувати категорію «право на об'єднання»).

Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину (*de lege lata*) є суспільні відносини, що виникають, існують, змінюються: 1) у зв'язку з реалізацією громадянином прав на працю (трудові відносини та/або пов'язані з ним соціально-економічні відносини), на страхові вимоги (страхові відносини – у випадках участі в них профспілки на підставах, передбачених законодавством) – при перешкоджанні законній діяльності професійних спілок; 2) у зв'язку з реалізацією громадянином права на опосередковане (представницьке) управління державними і муніципальними справами – при перешкоджанні законній діяльності політичних партій.

При перешкоджанні законній діяльності громадських організацій більш-менш конкретно визначити додатковий обов'язковий об'єкт такого злочину на рівні універсальної категорії не видається за можливе, адже, як нами вже зазначалося, діапазон тих прав, які можуть бути реалізовані громадянами через вказані організації – дуже широкий. Тому, у випадку перешкоджання законній діяльності громадських організацій доцільно, гадаємо, вести мову про **додатковий факультативний об'єкт**, яким, в залежності від характеру і спрямованості діяльності конкретної організації в конкретній життєвій ситуації, можуть бути суспільні відносини у сфері забезпечення права на безпечне довкілля, на здоров'я, на дитинство і материнство, а також у сфері господарської діяльності, забезпечення національної безпеки тощо. Крім того **додатковими факультативними об'єктами** перешкоджання законній діяльності як професійних спілок, так і політичних партій, громадських організацій можуть бути суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення особистої гідності людини, а також у сфері службових відносин, охорони здоров'я населення, довкілля тощо. Втім, варто підтримати раніше висловлену в науці думку, згідно з якою теоретичне і практичне значення виділення у складах злочинів додаткових факультативних об'єктів є вельми сумнівним, що звільняє нас від необхідності у їх ґрунтованому аналізі.

Разом з тим не можна не помітити, що межі об'єкту досліджуваного злочину, як і межі об'єкту кримінально-правової охорони *de lege lata*, є завузькими аби забезпечити повномірну охорону всіх споріднених суспільних відносин, яким може завдаватися істотна шкода. Як ми вже наголошували, не менш суспільно небезпечними є й ті діяння, які спрямовані на перешкоджання реалізації громадянами права на об'єднання. У зв'язку з цим з позицій **de lege ferenda** **основним безпосереднім об'єктом** досліджуваного злочину також доцільно визнати й ті **суспільні відносини, що виражаються в актуальному**

взаємозв'язку між соціальними суб'єктами на підставі права громадян на об'єднання.

Прийнято вважати, що це право належить фізичним особам та включає в себе: а) право на створення об'єднань; б) право на участь у них (право вступу у вже існуючі об'єднання, на діяльність у їх складі); в) право утримуватись від вступу в об'єднання; г) право вільного виходу з їх складу. Законодавча регламентація цих прав знайшла своє закріплення у статті 36 Конституції України [9], статті 5 Закону України «Про громадські об'єднання» [10], статті 6 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [11], статті 6 Закону України «Про політичні партії» [12] та в інших нормативно-правових актах. Враховуючи ці положення, а також викладену необхідність приведення досліджуваної кримінально-правової норми у відповідність до положень законів України «Про громадські об'єднання», «Про свободу совісті та релігійні організації», а також усунення прогалин кримінально-правового регулювання, забезпечення правової визначеності, можливо запропонувати зміни щодо назви та змісту статті 170 КК України, а саме: **«Стаття 170. Перешкоджання реалізації права на об'єднання та свободу об'єднань»**, якою передбачити кримінальну відповідальність за *перешкоджання створенню громадських об'єднань, політичних партій та релігійних організацій, входженню до них чи вільному виходу з них, примушування до входу чи виходу з політичної партії, громадського об'єднання чи релігійної організації, а так само перешкоджання законній діяльності громадських об'єднань, політичних партій та релігійних організацій або їх органів.*

Принагідно зауважимо, що в Україні носієм права на об'єднання (свободу об'єднання) є громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що законно перебувають на території України, за винятком права на свободу об'єднання у політичні партії, що належить виключно громадянам України. При цьому право на свободу об'єднання є колективним правом, так як може бути реалізовано спільними діями групи носіїв цього права, інакше кажучи, це право не можливо реалізувати в індивідуальному порядку [6, с. 125]. З цього випливає, що при вчиненні перешкоджання створенню громадських об'єднань, політичних партій та релігійних організацій має бути *група потерпілих*. Встановлення її конкретного складу здійснюється в індивідуальному порядку з урахуванням організаційно-правової форми об'єднання, вимог законодавства щодо порядку її створення, а також конкретної життєвої ситуації.

Так, відповідно до частин 1, 3 статті 7 Закону України «Про громадські об'єднання» засновниками громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 18 років, а молодіжної та дитячої громадської організації – 14 років. Кількість засновників громадського об'єднання не може бути меншою, ніж дві особи [10]. Таким чином, кількість потерпілих від перешкоджання створенню громадської організації не може бути меншою, аніж

дві відповідні фізичні особи – засновники. В той же час засновниками громадської спілки можуть бути виключно юридичні особи приватного права, у тому числі громадські об'єднання зі статусом юридичної особи (частина 2 статті 7 вказаного Закону) [10]. Звідси – потерпілими також слід визнавати тільки відповідних юридичних осіб. Перелік потерпілих першої і другої із зазначених вище категорій встановлюється на підставі даних з протоколу установчих зборів.

Відповідно до частини 1 статті 10 Закону України «Про політичні партії в Україні» рішення про створення політичної партії приймається на її установчому з'їзді (конференції, зборах). Це рішення має бути підтримано підписами не менше 10 тисяч громадян України, які відповідно до Конституції України мають право голосу на виборах, зібраними не менш як у двох третирах районів не менш як двох третин областей України, міст Києва і Севастополя та не менш як у двох третирах районів Автономної Республіки Крим [13]. Але це в жодному разі не означає, що кількість потерпілих в порядку *de lege ferenda* від перешкодження створенню політичної партії має сягати не менш як 10 тис. громадян. Останні не є ініціаторами створення політичної партії, а лише підтримують таке рішення, яке приймається іншою ініціативною групою. Зокрема, згідно з частиною 3 статті 10 цього Закону політична партія створюється групою громадян України у складі не менш як 100 осіб [13]. Останні є первинними членами політичної партії, які, як правило, входять до складу установчих зборів. Хоча, звісно, можуть бути і винятки, коли, наприклад, установчими зборами приймаються в члени політичної партії інші особи не зі складу учасників зборів. До останніх закон не висуває жодних вимог. Але, заважаючи на те, що юридично зафіксоване волевиявлення останніх є правовою підставою для створення політичної партії, саме учасників установчих зборів варто визнати потерпілими від аналізованого різновиду досліджуваного злочину в порядку *de lege ferenda*.

Аналогічним чином слід вирішувати й питання про визначення потерпілих від перешкодження створенню релігійної організації. Відповідно до статей 12–14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [12] релігійна організація створюється через затвердження статуту не менш як десятьма повнолітніми особами з подальшою його державною реєстрацією. Тож потерпілих від перешкодження створенню релігійної організації не може бути менше за десять повнолітніх осіб. Конкретний їх персональний склад визначається у відповідності до складу підписантів статуту релігійної організації.

Щодо незаконного перешкодження входженню до вже створених політичних партій, а так само і громадських об'єднань, релігійних організацій, чи вільному виходу з них, примушування до входу чи виходу, то потерпілими від цих дій можуть, звісно, бути й окремі громадяни. При цьому важливо наголосити на тому, що не можуть бути потерпілими від перешкодження реалізації права на утворення політичних партій, вільної участі у них іно-

земні громадяни та особи без громадянства. Цей висновок випливає зі змісту частини 1 статті 6 Закону України «Про політичні партії в Україні», де закріплено, що членом політичної партії може бути лише громадянин України, який відповідно до Конституції України має право голосу на виборах [13]. Виняток хіба що становлять випадки, коли особа з тих чи інших причин втрачає громадянство України, але її виходу зі складу партії перешкоджають. Останнє, крім іншого, також унеможливує визнання потерпілим і громадянина, який не досяг 18-річного віку, адже право голосу на виборах в Україні пов'язується з повноліттям.

Не можуть бути за загальним правилом потерпілими від перешкодження створенню політичної партії, входженню до неї чи вільному виходу з її складу, примушування до входу чи виходу з неї й особи, зазначені у частині 3 статті 6 Закону України «Про політичні партії», яким заборонено бути членами політичних партій, а саме: 1) судді; 2) прокурори; 3) поліцейські; 4) співробітники Служби безпеки України; 5) військовослужбовці; 6) працівники органів доходів і зборів; 7) персонал Державної кримінально-виконавчої служби України; 8) працівники Національного антикорупційного бюро України; 9) державні службовці у випадках, передбачених Законом України «Про державну службу»; 10) члени Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг [13].

Викладені уявлення про основний безпосередній об'єкт перешкодження реалізації права на об'єднання та свободу об'єднань відносяться до категорії *de lege ferenda* та вимагають внесення відповідних змін і доповнень до статті 170 КК України. Втім, останні не можуть ґрунтуватися виключно на знаннях про об'єкт злочину. Це диктує необхідність у провадженні подальших досліджень й інших ознак складу цього злочину, які також мають зазнати змістовних трансформацій, що є похідними від розширеного розуміння меж і форм кримінально-правового регулювання суспільних відносин, поставлених під охорону у вказаній статті кримінального закону.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальне право України: Особлива частина : [підручник] / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютогін та ін.] ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
2. Кримінальне право України : [навч. посіб.] / [С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін та ін.]. – К. : Наукова думка ; Прецедент, 2004. – 297 с.
3. Салій П.І. Кримінально-правова охорона конституційних прав і свобод людини і громадянина від злочинів, передбачених статтями V Розділу КК України (родовий та безпосередній об'єкт злочинів та види охоронюваних прав) / П.І. Салій // Юридична наука. – 2014. – № 12. – С. 91–100.
4. Науково практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
5. Лихова С.Я. Злочини проти громадянських, політичних та інших соціальних прав і свобод людини і громадянина за кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Лихова Софія Яківна ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 471 с.

6. Гаєва Н.П. Право на свободу об'єднання як суб'єктивне право / Н.П. Гаєва // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 123–127.

7. Ващук О.М. Конституційно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.М. Ващук. – К., 2004. – 18 с.

8. Суран А.В. Право громадян на об'єднання: конституційно-правові засади / А.В. Суран // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 1. – С. 110–113. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/2_2013/Suran.pdf

9. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

10. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

11. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15.09.1999 року № 1045-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1045-14>.

12. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 року № 987-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.

13. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 року № 2365-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.